

„Würt-emberek” a „Csudák Évében”

Horváth Béla: A 6. (Württemberg) huszárezred az 1848–49-es magyar szabadságharcban. '48as Könyvtár. Line Design Kiadó, Budapest, 2017. 359 oldal

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc 170. évfordulója kapcsán ismét örvendetesen szaporodik a vonatkozó szakirodalom. Erre szükség is van, noha már valószínűleg könyvtárnyi méretű az a könyvészeti anyag, amely e korrallal kapcsolatos. Ennek ellenére továbbra is vannak olyan területek, amelyekben tudásunk elég hiányos. Ilyen például a szabadságharcban magyar oldalon küzdő alakulatok története. Az egyes földrajzi helyekhez, illetve helyhatóságokhoz jobban köthető honvédszászlóaljokról még csak jelennek meg új munkák, ám a lovas-, illetve tüzér-, valamint műszaki alakulatokról alig-alig. A cs. kir. „rég”i huszárezredek ezredtörténetét ugyan még a 19. század végén, valamint a 20. század elején rendszerint megírták, de ezekben az aulikus stílusú munkákban érthető módon keveset vagy egyáltalán nem foglalkoztak a huszároknak a „Kossuth-féle lázadásban” való részvételével. Ezért is örvendetes, hogy Horváth Béla történész, aki idestova jó négy évtizede foglalkozik az egyik legkiválóbb, a 6. (Württemberg) huszárezred '48-as történetével, most végre önálló kötetben is összefoglalta és közreadta eddigi kutatásai eredményeit.

A kötet felvezetőjében a szerző előbb bemutatja az 1734-ben még gróf Károlyi Sándor lovassági tábornok által alapított huszárezred felállítását, kezdeti toborzási körzetét, legénységét és egyenruháját, majd rövid történeti áttekintés után a napóleoni háborúkat követő „hosszú béke” (1815–1848) huszárszemmel elég kilátástalan viszonyai közé kalauzol bennünket. A béke miatt ugyanis az előléptetések lelassultak, a szolgálat egyhangú és unalmas lett, a tiszti fizetésekből

pedig megélni alig, új családot alapítani pedig (külső anyagi segítség nélkül) egyáltalán nem lehetett. Ráadásul 1835-től egészen a forradalomig az immár 6. sorszámú, a Tiszántúl északi feléről toborzott legénységű, Württemberg királyáról elnevezett ezred az Osztrák Császárság egyik legelmaradottabb tartományának, Galiciának a délkeleti felében állomásozott. A kietlen viszonyok miatt mind a legénység, mind a tiszti állomány szenvedett; Horváth Béla ezt leginkább a későbbi főszereplők: Lenkey János kapitány, Répásy Mihály őrnagy, Hertelendy Miklós kapitány, illetve más tisztek (Zsedényi Gyula, Rakovszky Samu, Mátyás Ignác) pályafutásán és levelezésén keresztül mutatja be. Az 1846-ban kitört lengyel felkelés brutális elnyomása még tovább növelte az ezred magyar tisztikarának, valamint a honvégytől amúgy is gyötört színmagyar legénységének az ellenszenvét a Habsburg-vezetéssel szemben.

Ebbe a bonyolult viszonyrendszerbe „robant bele” 1848-ban a „Népek tavasza”, amely Galiciában is mozgásba hozta az eseményeket. A Batthyány-kormány, illetve az önálló magyar hadügyminisztérium megalakulása azzal a reménnyel töltötte el a helyi lengyel mozgalmakkal inkább együttérző huszárokat, hogy hamarosan visszatérhetnek hazájukba. Ezt a magyar kormány által is sürgetett lépést azonban a bécsi hadügyi igazgatás igyekezett késleltetni. Ebben a feszült helyzetben következett be a „Lenkey-század” híres szökése, amikor is az ezredesi osztály 2. századának a zöme a galíciai Mariampolból május 28-án engedély nélkül eltávozott, és másnap a máramarosi Körösmezőre lovagolt. A szerző részletesen bemutatja az első huszárszökéshez vezető eseményeket, majd magát a szökést, és megállapítja, hogy az elsősorban az altisztek és a legénység kezdeményezése volt, és ebben még szeretett parancsnokuk, Lenkey kapitány, illetve Fiáth

Pompejus főhadnagy sem tudta őket megakadályozni, akiket aztán fogolyként vittek magukkal. Noha a cs. kir. hadvezetés szigorú megbüntetésüket kívánta, a magyar közvélemény és a politika közbenjárása, illetve a hadbírószági vizsgálat eredménytelensége miatt végül „megúszták” egy elmarasztalással. Mivel pedig június elején példájuk követőkre talált az ezredben, ezért a cs. kir. hatóságok június 13-án jobbnak látták az egész „megbízhatatlan” alakulatot Magyarországra vezényelni.

A következő rövid fejezet már az ezrednek a délvidéki harcokban való nyári tevékenységét vázolja. A szerző előbb ismerteti a szerb felkelés kirobbanásának előzményeit, majd a Lenkey-század menetét a bácskai hadszíntérre, illetve részvételüket a harcokban. A századot „büntetesként” elsőként vették be a szerb felkelők ellen, és folyamatosan jó teljesítményt nyújtott; Szenttamás második ostromakor, augusztus 19-én pedig Fiáth főhadnagy is hősi halált halt. Ugyanakkor sem a hadügyminiszter, Mészáros Lázár vezérőrnagy, sem pedig az ezred tisztikárának zöme nem bocsátotta meg a század szökését, és ezzel az alakulat hírnevének csorbítását: a szolgálat és a katonai fegyelem elleni vétség miatt még a század feloszlata, illetve állományának más ezredbe való beosztása is szóba került.

A harmadik fejezet már a főhadszíntérré váló Dunántúl hadi eseményeit mutatja be 1848 őszén. Horváth Béla előbb vázolja, milyen okok vezettek a bécsi udvar, illetve a magyar kormány közti szakításig, majd a horvát betöréstől egészen a schwechati csatáig ismerteti az eseményeket és ezekben a Württembergek szerepét. Az ezred tisztikara ugyan a többi cs. kir. alakulathoz hasonlóan komoly lojalitási krízisen esett át, de csak a zömmel idegen származású tisztek távoztak; a magyarok többsége megmaradt beosztásában. Ennek, valamint az ezred új parancsnokának kinevezett Répásy Mihálynak köszönhetően az alakulat 5 százada minden összecsapásban megállta a helyét; az október 30-án vívott schwechati csatában pedig döntő

szerepük volt abban, hogy a magyar hadsereg végül nagyobb veszteségek nélkül vissza tudott vonulni.

A negyedik rész az ezred századainak a délvidéki harcokban 1848 őszén és telén nyújtott teljesítményét ismerteti. 1848 késő nyarán ugyanis a bánsági hadszíntérre került az 1. őrnagyi osztály is; így a szerbek ellen már három század „Würt-ember” küzdött. A fejezet ezeket az összecsapásokat mutatja be; különösen a bánsági hadjáratot, ahol a Damjanich János vezette hadosztály kötelékében a Württembergek majdnem minden ütközetben kitűntek. A Bácskában jóval csendesebben alakultak az események, így érthető, hogy Lenkey végül őrnagyi rendfokozatban az újonnan szervezett 13. (Hunyadi) huszárezredhez került, altisztjei és huszárai közül pedig számosan követték példáját. A fejezetet a Délvidék 1849. január közepi kiürítése zárja.

A következő rész röviden felvázolja az egységes honvédsereg megeremtését, illetve ebben a közben tábornokká előléptetett Répásy Mihálynak, a HM pótlovazási felügyelőjének a tevékenységét, majd az ezt követő fejezet már a nyugati hadszíntér 1848. november eleje – december közepe közti eseményeit ábrázolja; természetesen elsősorban a Württembergek szempontjából. A Pozsony körzetében állomásozó, Görgei Artúr tábornok vezette feldunai hadsereg ugyan ebben az időszakban szervezés alatt állt, de közben igyekezett nyugtalanítani, illetve a támadástól visszatartani cs. kir. ellenfelét, és ebben a 6-os huszárok számos „huszárcsínyel” öregbítették a hírnevüket, miközben több tisztjük és altisztjük is kitüntette magát. A fejezetet végül az ezred tisztikara változásainak az ismertetése zárja le.

Az újabb fejezet már a téli hadjárat eseményeit és ebben a Württembergek szerepét mutatja be a főhadszíntéren 1848. december közepétől 1849 márciusáig. A cs. kir. hadsereg túlerővel végrehajtott általános offenzíváját a honvédcsapatok nem tudták feltartóztatni, és végül a főváros feladására kényszerültek. A szerző részletesen ábrázolja

ebben a visszavonulásban a 6-os huszárok tetteit az 1848. december 16-i nagyszombati ütközettől egészen Pest kiürítéséig, majd a mezőkövesdi tartalék század, illetve az abból kiküldött (fél) századnak az északi hadtestben való tevékenységét elemzi. Ezt követően a Württembergiek zöme a feldunai hadtestből a Perczel Mór tábornok vezette hadtestbe került át, amelyben részt vettek a január 22-i szolnoki és a 25-i ceglédi ütközetekben. Ez a rész azt követő visszavonulás, majd Rápásy tábornok jó egyhónapos hadtestparancsnoki tevékenysége és a kápolnai csata, illetve a tiszafüredi események bemutatásává fejeződik be.

A következő fejezet már az erdélyi hadjárat 1849. február–márciusi eseményeit összegzi. Horváth Béla előbb bemutatja, hogyan tört ki a polgárháború Erdélyben, majd részletezi, hogy Aradról egy hadoszlop részeként hogyan került az 1. őrnagy osztály a legendás József Bem tábornok seregébe. Ezt követi a hadiesemények leírása a piski ütközettől Nagyszében, majd Brassó bevételéig, ahol szinte minden összecsapásban kitűntek a „Würt-emberek”.

Ezután a szabadságharc legdicsebb szakaszának, a tavaszi hadjáratnak a bemutatása következik a 6-os huszárok szemszögéből. Előbb megismerhetjük a pétervárad helyőrséghez rendelt Fackh Oszkár kapitány és huszárai bravúros bácskai haditettét, majd a főhadiszíntéren, a II. hadtestben összevont Württembergiek tevékenységét az isaszegi csatától a Pest alatti harcokon át Buda bevételéig. Ezt az 1. őrnagy osztálynak Bem bánági hadjáratban való részvétele követi; a fejezetet pedig a régi cs. kir. huszártisztek a Függetlenségi Nyilatkozat utáni dilemmájának a bemutatása zárja Hertelendy Miklós ezredes példáján keresztül.

Az utolsó nagy fejezet a szabadságharc nyári hadjáratát ábrázolja. A szerző előbb a főhadiszíntéren az ezred teljesítményét elemzi a Vág-menti támadó hadjárat, illetve Komárom védelme közben, majd az 1. őrnagy osztály, illetve a tartalék század történetét mutatja be az erdélyi hadjárat, valamint a

déli hadszíntéren vívott utolsó összecsapások kapcsán. A fejezet zárásaként az ezrednek a „komáromi hősköltemény” részeként vívott harcait, majd a komáromi kapitulációt ismerteti, ahol a Württembergiek az utolsó köztettékké váltak.

A végsőben Horváth Béla összegzi az ezred, azaz a legénység és tisztakar teljesítményét, és megállapítja, hogy véleménye szerint ez volt a szabadságharc legjobb huszárezrede. A színvonalas, számos képpel, fotóval és grafikával díszített kötetet mellékletként a 6. huszárezred tisztikarának rang- és beosztási jegyzékei zárják 1848. június 30-tól egészen 1849. október 3-ig.

A kötetben, mint minden munkában, előfordulnak nyomdahibák, elírások és tévesztések is. Ez teljesen természetes; azonban ebben a műben számos olyan szerkezeti hiányosság is fellelhető, amelyek csökkentik ennek a nagy munkával, alaposan kidolgozott, egyébként színvonalas könyvnek az értékét.

Az első ilyen a jelzetelés. Egy tudományos jellegű mű nem nélkülözheti az alapos és egyértelmű jelzetapparátust. Itt viszont egy levéltári forrásra különbözőképpen hivatkozik a szerző: például a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár '48-as gyűjteményére szabályosan (HL 1848/49. 1/388. [67. old.]), de más formában is (HL 1. D. 1848 1/322. [22. old.]) vagy HL 1. D. 1/322. (29. old.), ami megtévesztheti az olvasót; más esetben viszont (HL 1848/49. 113/16. cs. 381. [288. old.]) félre is vezet, mivel az utóbbi forrás nem a '48-as gyűjteményben, hanem az aradi cs. kir. hadbíróóság anyagában található, szabályos jelzete pedig a HL IV. 3. Aradi Hb. 113/16. 2/381. Hasonló a helyzet a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának gyűjteményeivel is; itt főleg a Hadügyminisztérium Általános iratai (szabályosan MNL OL H 75. 1849: 5873. [260. old.]) fordulnak elő számos, leginkább a kulcsfontosságú évet nélkülöző formában is (például 318. old. jelzetei).

Problémák észlelhetők a bibliográfiai hivatkozásokkal is. A szerző bevallottan több

évtizedig dolgozott a művén, így modern, illetve mára már elavultnak számító szakirodalmat is használt. A példa erre Bona Gábor kulcsfontosságú munkája (*Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*), amelynek immáron négy kiadása (1983, 1987, 2000, 2015) is létezik, és csak az utóbbi kettő tekinthető mai szemmel is modernnek. Ennek ellenére Horváth Béla elsősorban a számos tárgybeli tévedést tartalmazó, jegyzetek nélküli 1. kiadást használta (11. old.), ám a mű végén feltűnik a 3. kiadás is (323. old.), és ettől kezdve nem igazán lehet tudni, hogy a Bona: *Tábornokok...* rövidítés épp melyik kötetre utal. Hasonlóképpen zavaró a századosok viszonylatában a régi (Bona Gábor: *Kossuth Lajos kapitányai*. Budapest, 1988), illetve az új (Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. 1-2. köt. Budapest, 2008–2009.) kiadás egymással párhuzamos használata (például 320–321. old.); célszerűbb lett volna csak a modern kiadást használni. Hasonlóan jobb lett volna elhagyni a népszerűsítő munkákat (például Kovács István: *Bem apó*. Budapest, 1999. [279. old.], illetve a Wikipédia mint forrás használata is erősen megkérdőjelezhető [például 12. old.]). A fenti ellentmondásokat és félreértéseket legalább részben feloldhatta volna egy bibliográfiai, illetve egy levéltári rövidítésjegyzék a mű végén, ez azonban sajnos elmaradt.

Szintén probléma, hogy a szerző széles körben használja a résztvevők visszaemlékezéseit, naplójait, memoárjait. Ez egyfelől nagyon dicséretes, mivel az egyszerű huszárok vagy főtisztek visszaemlékezéseiből sokkal jobban megérthető a kor hangulata vagy a szereplők mentalitása, mint a némileg „száraz” összefoglalókból. Azonban éppen az emberi emlékezet végessége miatt célszerű ezek adatait, ténymegállapításait a korabeli levéltári forrásokkal, illetve a modern szakirodalommal is összevetni, különben tévútra

vihetik a kutatót. Ezt Horváth Béla az első fejezetekben meg is teszi, de később több esetben is elfelejtkezik róla. Például az 1848. december 18-i mosoni lovassági ütközetet is beilleszti a Württembergiek dicsőséges tettei közé, holott erre csak egy olyan személy tett említést évtizedekkel később megírt visszaemlékezésében, aki maga jelen sem volt az összecsapásnál, viszont az ezred részvételét a harcban egyetlen korabeli írásos forrás sem említi (160–164. old.). Hasonló okok miatt áll gyenge lábakon a Württembergiek állítólagos szereplése az 1849. február 28-i mezőkövesdi lovassági ütközetben is (221–223. old.). Viszont kimaradt Kompér György Péter főhadnagy és huszárjai említése az 1849. február 9-i, Szolnok előtti Szórácsárda elleni rajtaütés kapcsán, noha az valóban megtörtént, és Spányik Károly százados csapata mellett a huszároknak tényleg komoly szerepük volt a sikerben és a cs. kir. 3. (Ferenc József Császár) dragonyosezred 11 tagjának elfogásában. A szerző azonban ezt az akciót negligálta, illetve összekeverte a Cibakháza előtt február 14-én végrehajtott másik rajtaütéssel (216–217. old.). Az 1849. április 21-i kőbánya ütközetnél kimaradt Jelics József kapitány és huszárszázada vitéz tette, noha valóban főleg nekik volt köszönhető, hogy a 60. honvédszászlóalj bekerített századai ki tudtak törni a cs. kir. vértések gyűrűjéből. A szerző azonban ezt sem említi, illetőleg összekeveri az április 11-i kőbányai ütközet eseményeivel, noha akkor Asbóth Lajos alezredes hadosztályánál ténylegesen egy Württemberg-század sem harcolt (276–277., illetve 270–272. old.). Ez már átvezet Asbóth Lajos emlékiratai megbízhatóságának kérdéséhez,¹ amelyekre főleg a nyári hadjárat eseményei kapcsán túlzottan is támaszkodik a szerző. Ám ez a mű bővelkedik a tendenciózus megjegyzésekben és eltúlzott, téves adatokban, amelyek nagy része Horváth Béla munkájába is átkerült. Az egyik

¹ *Asbóth Lajos emlékiratai az 1848-iki és 1849-iki magyarországi hadjáratból*. 2. kiadás. 1-2. kötet. Pest, 1862.

legjellemzőbb példa az, hogy Asbóth nyomán a szerző az 1849. június 20-i első peredi csatanap előtt az ott állomásozó cs. kir. erőket 14 000 főre és 48 lövegre teszi. (296. old.) Valójában azonban ténylegesen feleannyi, körülbelül 7000 fő és 24 löveg állt csak a cs. kir. fél rendelkezésére, szemben a II. magyar hadtest nagyjából 8000 katonájával és 48 lövegével; ezért is sikerült, ha csak nehezen is, de kivívnia a győzelmet Asbóth ezredesnek. S a sort még folytatni lehetne.

Végezetül: a szerző néha „kiesik” az egyszerű narrátori, elemző szerepéből, és az egyszerű közkatonák, kedvenc huszárjai oldalára állva személyes hangvételben jól „oda-mondogat” a tehetetlen, késedelmes vagy csak kényelmesnek tartott magyar törzstiszteknek, parancsnokoknak, illetve hadvezéreknek, akik közül sokszor említi Görgei Artúrt is. Noha a tábornok hadvezéri ténykedése korántsem volt hibák nélkül való, ezeknek a kritikáknak egy része nem igazán állja meg a helyét. Erre alighanem a legjobb példa az 1848. december 16-i nagyszombati ütközet elemzése, ahol a szerző szerint a tábornok egyszerűen feláldozta a Guyon Richárd ezredes vezette csapatokat. (151–159. old.) A tábornok által megígért erősítések (ha némileg késve is) végül megérkeztek, és ezekkel együtt Guyon körülbelül 3600 főt és 8 löveget tudott bevetni a Simunich–hadosztály körülbelül 6000–6500 embere és 18 lövege

ellen. Noha az ellenfél még így is kétszeres túlerőben volt, a falakkal körülvelt, védelemre kiválóan alkalmas városban Guyonnak meg kellett volna tudnia oldani a sikeres ellenállást, vagy végső esetben kis veszteségekkel rendben kellett volna visszavonulnia. Ehelyett hagyta, hogy az ellenfél bekerítse, aztán lényegében kicsúszott a kezéből a dandár irányítása, és alakulatait egyenként hajszolta előre a kiválóan együttműködő cs. kir. csapatok ellen. Így azok eredménytelenül támadtak, és súlyos veszteségekkel tudtak csak visszavonulni a városból. A vereség miatt a résztvevők nemigen hibáztatták Görgeit; Guyont annál inkább, és állítólag csak az 1. honvédszászlóalj tisztjeinek fellépésén múlt, hogy a különösen súlyos veszteséget szenvedő 48. (Ernő) sorgyalogezred 3. zászlóaljának tisztjei elkeseredettségükben össze nem vagdalták heves természetű, de a védekezéshez egyáltalán nem értő parancsnokukat...²

A hibákért kár; ennek ellenére a recenzens csak ajánlani tudja a fenti munkát minden történelem iránt érdeklődő személynek, szakmabelinek és egyszerű olvasónak egyaránt, aki meg akar ismerkedni az 1848–1849-es magyar szabadságharc egyik (talán a legkiválóbb) huszárezredének minden eddiginél részletesebb történetével.

KEMÉNY KRISZTIÁN

² Hermann Róbert: *Kossuth Sándor visszaemlékezése az 1849. június 28-i győri csatára.*

Győri Tanulmányok. Tudományos Szemle, (1996) 17. sz. 76–107., itt 80.